

Leon Kovačić *

UTJECAJ TRANZICIJE NA KRIMINOLOŠKA OBILJEŽJA GOSPODARSKOG KRIMINALA U REPUBLICI HRVATSKOJ

U radu se obrazlažu važni aspekti potrebni za razumijevanje pojave gospodarskog kriminaliteta u Republici Hrvatskoj vezani uz tranziciju iz socijalističkog u kapitalističko gospodarstvo te prateći proces pretvorbe i privatizacije. Taj proces doveo je do određenih specifičnosti gospodarskog kriminaliteta koje ranije nisu dolazile do izražaja u našem gospodarskom poslovanju, a koje su u tom smislu označile gotovo tridesetogodišnje razdoblje. Postojeće kriminološke teorije do sada nisu razmatrale vezu između gospodarskog kriminaliteta i tranzicije, odnosno pretvorbe i privatizacije. Radom će se nastojati obrazložiti kriminološka obilježja egzogene prirode koja su vezana uz proces pretvorbe i privatizacije u spomenutoj tranziciji. Ta obilježja karakteriziraju ne samo počinitelja nego i oštećenike gospodarskih kaznenih djela. Zaključci o njihovim obilježjima bit će prikazani kroz karakterističnu sudsku praksu.

Ključne riječi: uzroci gospodarskog kriminaliteta, obilježja njegovih počinitelja i oštećenika, tranzicija, proces pretvorbe i privatizacije u Republici Hrvatskoj

1. UVOD

Uzroci kaznenih djela imaju svoje temelje u raznim čimbenicima vezanim za počinitelja i njegovu okolinu, odnosno društvo u kojem živi. Razumijevanje tih uzroka važno je u smislu specijalne i generalne prevencije kaznenih djela. Ako razumijemo uzroke, tada možemo njihovim uklanjanjem ili umanjnjem utjecati na smanjenje broja počinjenja neke vrste kaznenog djela. Zato je važno razlikovati uzroke koji dovode do počinjenja pojedinih kaznenih djela. Ti uzro-

---

* Leon Kovačić, sudac Županijskog suda u Karlovcu, Leon.Kovacic@zska.pravosudje.hr;
ORCID iD: <http://orcid.org/0009-0007-5377-1326>

ci podložni su promjenama raznih čimbenika koji na njih utječu. Gospodarska kaznena djela u tom smislu imaju svoje specifičnosti. Te specifičnosti razlikuju se, između ostalog, i prema političkom, odnosno društvenom uređenju pojedine države te vremenskom razdoblju u kojem nastaju. Republika Hrvatska još uvijek prolazi svoj tranzicijski put iz socijalizma u kapitalizam. Upravo je taj put, uz prateći proces pretvorbe i privatizacije, ostavio svoj značajan trag u razlozima, ali i modalitetima činjenja gospodarskih kaznenih djela. Kazneno zakonodavstvo i kaznenopravna teorija pratili su taj razvoj s određenim zaostatkom.

Postojeće kriminološke teorije kod nas do sada nisu razmatrale utjecaj tranzicije i pratećeg procesa pretvorbe i privatizacije na razvoj kriminoloških aspekata gospodarskih kaznenih djela. Kao što će ovaj rad pokazati, ti aspekti od važnosti su za razumijevanje uzroka činjenja ovih kaznenih djela. Te uzroke možemo podijeliti na egzogena i endogena obilježja. Za potrebe ovog rada bit će razmatrani egzogeni čimbenici.

2. TEORIJE U KRIMINOLOGIJI KOJE SU RELEVANTNE ZA DEFINIRANJE OBILJEŽJA POČINITELJA I OŠTEĆENIKA GOSPODARSKIH KAZNENIH DJELA U RH

Kriminologija izučava oblike kriminaliteta vezane za pojedine vrste kaznenih djela, kao i karakteristike njihovih počinitelja. U tom će se smislu kroz relevantne postojeće teorije kriminologije nastojati objasniti osnovne karakteristike gospodarskog kriminaliteta i njihovih počinitelja. Gospodarski kriminal kao transnacionalna pojava uzima sve više maha te se o njemu široko počinje raspravljati sredinom sedamdesetih godina prošlog stoljeća.¹ Možemo primijetiti da su pojedini autori iz područja kriminologije, izučavajući opća obilježja kriminala i počinitelja kaznenih djela, izveli neke zaključke koji se u određenim slučajevima mogu primijeniti i u odnosu na gospodarski kriminalitet i njegove počinitelje u RH. U ovom će se radu razmotriti egzogena obilježja koja se odnose na određene specifičnosti vezane za počinitelje i oštećenike gospodarskog kriminaliteta u RH od spomenute tranzicije pa nadalje.

---

¹ Singer, M.; Kovčo Vukadin, I.; Canjer Mraović., I. (2002), Kriminologija, Globus, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 2002, str. 621.

2.1. Pozitivistička škola i egzogeni čimbenici koji utječu na počinitelje i oštećenike gospodarskih kaznenih djela

Prema predstavnicima pozitivističke škole (kraj XIX., početak XX. st.) u središtu je pozornosti delinkvent, čije je ponašanje uvjetovano nizom endogenih i egzogenih čimbenika.² Predstavnici te škole smatrali su da osnovni uzroci kriminaliteta leže u socijalnom determinizmu i faktorima loše okoline.³ Tako se primjerice uz psihološke razloge pojedinca navode kao vrlo značajni i socijalni utjecaji okoline.⁴ U tom smislu možemo reći da s obzirom na tranzicijsku prirodu gospodarskog kriminaliteta u RH postoje određeni egzogeni čimbenici koji su se pojavili kao nusprodukt tranzicije te procesa pretvorbe i privatizacije.

Egzogena obilježja karakteristična za tranzicijsko razdoblje 1990-ih godina u RH možemo podijeliti u dvije skupine. Prva skupina karakterizira počinitelje ovih kaznenih djela, a druga karakterizira žrtvu, odnosno oštećenika. U prvu skupinu spadaju sljedeća obilježja: iskorištavanje tranzicije te procesa pretvorbe i privatizacije u zlonamjerne svrhe te poslovanje po frazi „ko je jamio, jamio“. U drugu skupinu ponajprije spada nepoznavanje osnovnih pravila gospodarskog poslovanja i poslovanje iz nužde.

2.2. Iskorištavanje tranzicije te procesa pretvorbe i privatizacije u zlonamjerne svrhe

Da bi se lakše razumjela politička i gospodarska situacija u RH u razdoblju od kraja 80-ih godina XX. pa do početka XXI. st., koja je svoj trag neminovno ostavila i u kriminološkom aspektu gospodarskih kaznenih djela, treba navesti da je RH početkom 90-ih započela svoj tranzicijski put, a u sklopu tog puta i proces pretvorbe i privatizacije.

Pojmom tranzicije (tranzicija, lat. transire – prijeći) označavaju se tzv. tranzicijske zemlje koje su prešle iz socijalističkog gospodarstva u tržišno, kapitalističko gospodarstvo, tj. koje su prešle iz socijalizma u parlamentarnu demokraciju. Prema mišljenju nekih autora u RH je tranzicija zastupljena sve do danas.⁵ Nakon raspada Jugoslavije hrvatsko socijalističko i polutržišno

---

² Lombrosso - Ferrero, *The Female Offender*, London, 1895, prema Derenčinović, D.; Getoš, A.-M., *Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2008, str. 192.

³ Stanković, N., *Kriminologija*, Evropski univerzitet, Brčko Distrikt, 2017, str. 31-32.

⁴ Ferri, E., *Criminal Sociology*, HardPress Publishing, 2010, str. 493, 625.

⁵ <https://www.ffos.unios.hr/znanost-post/tranzicija-nasa-svagdasnja-estlab-razgovor-s-hajrudinom-hromadzicem/> (8. 2. 2023.).

gospodarstvo pretvara se u sustav temeljen na privatnom vlasništvu i otvorenoj tržišnoj ekonomiji.⁶

Prve godine tranzicije, od 1990. do 1993., bile su u svim zemljama obilježene izrazitom gospodarskom nestabilnošću, odnosno visokom inflacijom i recesijom. Pad BDP-a bio je znatno veći nego što se očekivalo i trajao je od 1992. do 1996. za sve države čija su gospodarstva bila u tranziciji, a od 1994. pad njihova BDP-a iznosio je oko 41 % u odnosu na razinu iz 1989.⁷ Još je teža bila situacija u zemljama koje su bile suočene i s ratnom agresijom (Hrvatska, BiH).⁸ Vidjet ćemo da taj tranzicijski proces za sobom nosi i određene negativne posljedice. Za potrebe ovog rada razmotrit ćemo onu koja se odnosi na rast gospodarskog kriminaliteta u RH u vrijeme tranzicije. Naravno da je i u bivšem socijalističkom sistemu Socijalističke Republike Hrvatske postojao privredni kriminal, no to zasigurno nije bilo u jednako širokom opsegu kao u procesu pretvorbe i privatizacije, barem ne po visini imovinske štete. Također, tranzicija je omogućila da se gospodarski kriminal s više, držane razine spusti na razinu pojedinca, fizičkih osoba, koje su kao sudionici gospodarskog poslovanja sada u mogućnosti činiti gospodarska kaznena djela.

Što se tiče uzroka koji su doveli do porasta gospodarskog kriminala u RH, treba navesti da je u uvjetima spomenute gospodarske nestabilnosti i recesije očekivano došlo i do povećanja gospodarskog kriminaliteta. Slaba gospodarska situacija, gospodarska nestabilnost te recesija same po sebi dovode do neizvjesnosti među stanovništvom općenito, naročito među osobama koje sudjeluju u gospodarskom poslovanju, a često u sklopu tog poslovanja dovode i do nemogućnosti naplate. Hrvatsku su u 90-im godinama pogodile dvije recesije, pa je tako prva, s početka 90-ih godina, primarno bila posljedica tranzicije i Domovinskog rata, a druga, kasnotranzicijska recesija, odvijala se 1998. i 1999., kada je nezaposlenost, kao posljedica Domovinskog rata, kontinuirano rasla sve do 2002. te je dosegla 40 %.⁹ Konkretni razlozi tranzicije koji su tada doveli do recesije bili su prelazak s planskog na tržišni način privređivanja te bankarska kriza.¹⁰ Na usku povezanost između recesije i kriminala upućuje i Europol u svojem izvješću, u kojem se upozorava

---

⁶ <http://croatia.eu/index.php?view=article&id=31&lang=1> (8. 2. 2023.).

⁷ Lavigne, M., *The Economies of Transition: From socialist economy to market economy*, London, 1995, prema Haramija, P.; Njavro, Đ., *Tranzicija i njezini rezultati – zašto tranzicija iz komunističkog u demokratski sustav tržišnog gospodarstva nije ostvarila očekivanja*, *Obnovljeni život*, vol. 71, br. 4, 2016, str 516.

⁸ Haramija, P.; Njavro, Đ., *ibid.*

⁹ Arčabić, V., *Korona kriza i što Hrvatska može naučiti iz dosadašnjih recesija*, 28. tradicionalno savjetovanje Ekonomska politika Hrvatske u 2021. Hrvatska poslije pandemije, 2020, str. 21-58.

¹⁰ <https://www.vecernji.hr/vijesti/europol-upozorava-na-jacanje-organiziranog-kriminala-dosli-smo-do-tocke-pucanja-1483851> (8. 2. 2023.).

da recesija može oblikovati teški i organizirani kriminal.¹¹ U tom se izvješću upozorava i na to da kriminalci koriste nastale zapreke pretvarajući ih u svoj ustaljeni *modus operandi*.¹²

Povezanost uzroka tranzicije i povećanja gospodarskog kriminaliteta objašnjava nam vrlo dobro i teorija anomije. Teoriju anomije uveo je u sociologiju Emile Durkheim (1858.–1917.), koji je smatrao da društvo konstituira postojanje normi, koje ne samo što reguliraju ponašanje pojedinca već čine i integraciju društva, a deregulacija predstavlja stanje loma društvene normative strukture i do nje dolazi kada norme ne postižu efekte regulacije i integracije.¹³ Derenčinović je jedan od autora koji smatraju da se putem tog pojma anomije može objasniti i pojam delinkvencije u tranzicijskim društvima jer u njima obrasci društvene regulacije i integracije gube svoj funkcionalni smisao. U društvu koje prelazi iz socijalizma u kapitalizam delinkvencija se javlja kao odgovor na stanje opće socijalne bezizglednosti izazvane raskorakom između proklamiranih aspiracija i opće socijalne nemogućnosti njihova ostvarenja.¹⁴ Kregar¹⁵ objašnjava da su ambicije, aspiracije, nade i očekivanja bile prigušene u socijalističkom režimu te da su u tranzicijsko doba dobile punu slobodu, pri čemu je slika poželjnog načina života prodrla ne samo u pozitivnom nego i u svojem deformiranom, aberativnom¹⁶ obliku. U disfunkcionalnom društvu, u kojem rastuće potrebe nije moguće zadovoljiti na društveno prihvatljiv način, delinkvencija se nameće kao jedna od samorazumljivih alternativa.¹⁷

Upravo to se desilo i u RH. Prelaskom iz socijalizma u kapitalizam očekivanja pojedinaca bila su velika, no mogućnost realizacije tih očekivanja bila je mala, ponajprije zbog slabog imovinskog stanja većine stanovništva, velike nezaposlenosti i male kupovne moći potrošača. S druge strane rasla je primamljiva ponuda, pa su potrošači bili u raskoraku između svojih financijskih mogućnosti te svojih potreba i želja. Tranzicijski problem vrlo je dobro opisan u tvrdnji koja kaže da se tranzicijom očituje taj radikalni zaokret u društvenim vrijednostima: pola stoljeća postojao je (prisilni) vrijednosni konsenzus

---

¹¹ *Ibid.*

¹² Europol, European Union serious and organised crime threat assessment, A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021, str. 98.

¹³ Durkheim, E., 1897, *Suicide: A study in Sociology*, New York, prema: Derenčinović; D., Getoš, *op. cit.* u bilj. 2, str. 203.

¹⁴ Derenčinović, D.; Getoš, A.-M., *ibid.*, str. 204.

¹⁵ Kregar, J., *Pojava korupcije*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, I (1997), str. 26, prema Derenčinović, Getoš, A.-M., *ibid.*, str. 204.

¹⁶ Aberacija, pojam: pojam klasične fizike koji se upotrebljava za opis prividne promjene položaja objekta uslijed gibanja motritelja u odnosu na promatrani izvor svjetlosti i gibanja izvora. <https://www.rječnik.com/aberacija> (8. 2. 2023.).

¹⁷ Derenčinović, D.; Getoš, A.-M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 204.

o tome što je „crno“, a što „bijelo“, dok se u razdoblju tranzicije to značenje promijenilo.¹⁸

Proces tranzicije, odnosno transformacije, ne odvija se u laboratorijskim i standardnim uvjetima, tj. u energetsom transformatoru, nego je smješten u konkretan prostor i vrijeme.¹⁹ Stoga se on mora promatrati kao razdoblje složenijega sociohistorijskog procesa, a to je proces modernizacije.²⁰ Polazeći od definicije „modernizacije kao povijesnog procesa nastanka modernog društva u čijem se okrilju odvija čitav niz složenih socijalnih, političkih, ekonomskih, kulturnih i psiholoških transformacija“, desetljeće tranzicije 1990-ih u Hrvatskoj zapravo je povratak na kolosijek modernizacije.²¹ Peračković je za proces modernizacije²² naveo da je proces s točke polumodernizacije i početka kapitalizma u 19. st. nakon revolucije doveo do anomalije, aberacije (socijalizma) i socijalne kataklizme (tranzicije), nakon čega je slijedila socijalna evolucija i povratak u kapitalizam, da bi u 21. st. proces završio u postpolumodernizaciji. I doista, gotovo dvadesetak godina nakon ovog zaključka, gledajući unazad tijekom same tranzicije, možemo primijetiti da su ti navodi u velikoj mjeri točni. Ne samo što točno prikazuju tadašnje stanje već i predviđaju tijekom tranzicije u dva naredna desetljeća. Socijalistički model u kojem smo živjeli predstavljao je aberaciju od kapitalističkog puta. Ta je aberacija zbog svoje prirode (koja je zapravo činila eksperiment) bila osuđena na propast. U trenutku kada se dogodio neminovni raspad sistema pojavila se potreba supstitucije tog sistema nekim drugim, u ovom slučaju kapitalističkim sistemom. Supstitucija je bila sadržana u tranziciji, koja se dogodila iznenada, te je stanovništvo, a donekle i samu državu, zatekla nespремnima, i to u kulminaciji s tadašnjim ratnim zbivanjima.

Teitel navodi kako vladavinu prava u vrijeme tranzicije definiraju dvije okolnosti. To su: tranzicijski kontekst, koji obuhvaća okolnosti vezane za političke i zakonske uvjete povezane s političkim promjenama, te lokalni kontekst.²³ Takav lokalni kontekst imao je dominantnu ulogu za hrvatsko tranzicijsko društvo, koje je dalo prioritet zaštiti civilnih i političkih prava pred ekonomskim pravima, a zanemarivanje tih ekonomskih prava dovelo je do socijalnih, ekonomskih, političkih i pravnih problema. To je pak stvorilo uvjete za Durkheimovu „državu anomalije“, koja objašnjava posljedice do kojih dolazi

---

¹⁸ Peračković, K., Sociologija tranzicije: strukturalni, sociokulturni i neomodernizacijski pristup, Društvena istraživanja, vol. 13, br. 3 (71), 2004, str. 491.

¹⁹ *Ibid.*, 492.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Karajić, N., Politička modernizacija, Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 2000, str. 22, prema Peračković, *ibid.*, str. 493.

²² Peračković, K., *op. cit.* u bilj. 17, str. 494.

²³ Teitel, R., 2003, Transitional Justice Genealogy, Harvard Human Rights Journal, str. 93, prema: Roksandić Vidlička, S., Prosecuting Serious Economic Crimes as International Crimes, A New Mandate for the ICC?, Duncker & Humblot, Berlin, 2017, str. 111.

kada popuštanje represije djeluje stimulirajuće na kriminalitet.²⁴ U čemu se očituje točnost tvrdnje da su civilna i politička prava imala prednost pred ekonomskim pravima? Ponajprije u tome što se u početku tranzicije, koja je započela 1989., primarno štitilo društveno vlasništvo. Prijelomni trenutak početka tranzicije u RH smatra se trenutak prihvaćanja višestranačja.²⁵

U kaznenopravnom smislu društveno se vlasništvo djelomično nastavilo štititi i Kaznenim zakonom Republike Hrvatske, koji je u pročišćenom obliku objavljen 1993.²⁶ Veić u svom komentaru pročišćenog teksta tog zakona navodi da je u tijeku izrada lista gospodarskih krivičnih djela kojim se želi uključiti sva krivična djela koja svojim djelovanjem negativno utječu na integritet gospodarstva te da će buduće vrijeme sigurno donijeti značajnije promjene u toj sferi.²⁷ Naime, novelom NN 91/92 kazneno djelo zlouporabe povjerenja u privrednom poslovanju izmijenjeno je u kazneno djelo zlouporabe povjerenja u gospodarskom poslovanju, a pojam odgovorne osobe u organizaciji udruženog rada zamijenjen je pojmom odgovorne osobe u privatnom ili drugom poduzeću. Ostaci su to restauracije trgovačkih društava iz Zakona o poduzećima (stupio na snagu 1. siječnja 1989.), makar se ona u tom zakonu ne nazivaju trgovačkim društvima. Taj zakon poduzeća dijeli prema vlasničkoj osnovi na ona u društvenom vlasništvu, zadružnom, mješovitom i privatnom vlasništvu, dok se izraz pravna osoba nije koristio.²⁸ Trgovačka društva u RH tada nisu postojala jer je Zakon o trgovačkim društvima, u daljnjem tekstu ZTD, donesen tek krajem 1993.²⁹

Ekonomska prava, poput prava privatnog vlasništva, nisu uživala kaznenopravnu zaštitu u obliku gospodarskih kaznenih djela u početnim godinama tranzicije. Kao potvrda toj tvrdnji ističe se da je KZRH propisivao krivična djela protiv privrede koja su prvenstveno služila zaštititi društvenog vlasništva. Zaštita privatnog vlasništva očito nije pratila tijek tranzicije iz socijalizma u kapitalizam. Stoga se pri donošenju KZ/97 postavilo pitanje kaznenopravnog kontinuiteta između kaznenog djela zlouporabe povjerenja u gospodarskom poslovanju iz čl. 102. KZRH i kaznenog djela zlouporabe ovlasti u gospodarskom poslovanju iz čl. 292. KZ/97 budući da su ranije inkriminacije obuhvaćale društveno poduzeće i privatno poduzeće, no ne i trgovačka društva.³⁰ Nedostatak odgovarajućih inkriminacija zasigurno je otežao adekvatan kazneni

---

²⁴ Roksandić Vidlička, *ibid.*, str. 111.

²⁵ <https://mvinfo.hr/knjiga/12370/usred-oluje-politicka-tranzicija-u-hrvatskoj-1989-90>.

²⁶ Narodne novine, br. 25/77, 50/78, 25/84, 52/87, 43/89, 8/90, 54/90, 9/91, 67/91, 71/91, 25/92, 33/92, 39/92, 77/92, 91/92, 32/93.

²⁷ Veić, P., Krivični zakon Republike Hrvatske, Obrazovni centar unutarnjih poslova MUP-a RH, Fakultet kriminalističkih znanosti – Zagreb, 1993, st. 69.

²⁸ Bačić, F.; Pavlović, Š., Komentar kaznenog zakona, 2004, Organizator, str. 1011.

²⁹ Narodne novine, br. 111/93.

³⁰ *Ibid.*, str. 1011.

progon za gospodarska kaznena djela, što je svakako olakšalo odluku potencijalnog počinitelja o počinjenju tih kaznenih djela.

Samim time što su zanemarena ekonomska prava, u prvom redu pravo na privatno vlasništvo, vidimo da su time nastali i određeni pravni problemi, koji se nisu očitovali samo u izostanku kaznenog progona već i u problemima vezanim za utvrđivanje kaznenopravnog kontinuiteta. Kao što Bačić napominje, da je u Zakon o poduzećima uveden pojam trgovačkog društva, spornost bi kontinuiteta barem za to kazneno djelo zlouporabe povjerenja u gospodarskom poslovanju iz čl. 102. KZRH izostala.³¹ Samim time olakšao bi se i ubrzao kazneni postupak.

Veza između zanemarivanja ekonomskih prava te ekonomskih i političkih problema koje je takvo zanemarivanje prouzročilo očita je. Posljedice se i danas osjećaju u svakodnevnom životu. Političke posljedice očituju se u tome što proces tranzicije još uvijek nije dovršen. Onaj dio tranzicije koji je obuhvaćao ekonomska pitanja koja su rješavana u sklopu pretvorbe i privatizacije završio je lošim rezultatima do te mjere da je 2011. donesen Zakon o nezastarijevanju kaznenih djela ratnog profiterstva i kaznenih djela iz procesa pretvorbe i privatizacije.³² Taj je zakon donesen kako bi se određena kaznena djela mogla procesuirati bez obzira na zastaru ako su bila počinjena za vrijeme ratnog stanja i mirne reintegracije, odnosno za vrijeme procesa pretvorbe i privatizacije. No zahvaljujući Odluci Ustavnog suda RH broj U-III-4149/2014 od 24. srpnja 2015., koja u svojoj biti dozvoljava procesuiranje samo onih kaznenih djela za koja u trenutku donošenja tog zakona nije nastupila zastara, možemo reći da je zakonodavčev trud bio uzaludan.

Proces pretvorbe kojim je prijašnje javno (društveno) vlasništvo postalo državnim, a potom privatnim, provodio se u sprezi političkih i poduzetničkih elita, nerijetko bez stvarnoga kupovanja poduzeća i ulaganja u njih.³³ Tranzicija je stoga imala mnogobrojne negativne socijalne i gospodarske učinke: siromašenje stanovništva, porast korupcije i gospodarskoga kriminala te devastaciju poduzeća.³⁴ Tranzicija u svojem ekonomskom dijelu očito nije bila uspješna, o čemu govore rezultati postupka pretvorbe i privatizacije. Ekonomski neuspjeh tranzicije doveo je i do političkih problema, budući da se i 30-ak godina nakon početka pretvorbe i privatizacije postavlja pitanje kvalitete provedbe tog procesa, kako u normativnom tako i u realizacijskom smislu, ali i kaznenopravne odgovornosti osoba koje su sudjelovale u tom procesu. Na to upućuje i mišljenje javnosti da je taj proces bio „pljačka stoljeća“.³⁵ Ne samo što je tranzicija

---

³¹ *Ibid.*

³² Narodne novine, br. 57/11.

³³ <http://croatia.eu/index.php?view=article&id=31&lang=1> (8. 2. 2023.).

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Izvješće o radu na provedbi revizije pretvorbe i privatizacije, http://www.revizija.hr/izvjesca/2007/revizije-pretvorbe-i-privatizacije/00izvjesce_o_radu.pdf, str. 200, prema Josipo-

na opisani način utjecala na porast gospodarskog kriminaliteta već je na to povećanje u znatnoj mjeri utjecao i njezin bitan element, bez kojeg tranzicija iz socijalističke ekonomije u tržišnu ne bi bila moguća, a to je proces pretvorbe i privatizacije. Da bismo uopće razumjeli proces pretvorbe i privatizacije, ponajprije treba naglasiti da su u cijeloj SFRJ, pa tako i u SRH, poduzeća bila u društvenom vlasništvu. Jedino manji obrti, poput postolara, frizerskih salona, fotografskih radnji i drugih sličnih proizvodnih i uslužnih radnji, bili su u vlasništvu privatnih osoba. Jedan od ciljeva tranzicije bilo je i to da se ta državna poduzeća pretvore u privatna. Međutim, postupak pretvorbe i privatizacije krenuo je sasvim drugim, u javnosti neočekivanim tokom, te je završio na sasvim pogrešan način.

Da bi se proveo taj postupak, prvo je bilo potrebno provesti pretvorbu poduzeća, a zatim ta poduzeća privatizirati. Sama pretvorba vezana je uz promjenu pravnog statusa društvenih poduzeća u trgovačka društva, a privatizacija predstavlja proces transformacije državnog/društvenog u privatno vlasništvo.³⁶ Privatizacija je u brojnim zemljama (a jedna je od njih i Hrvatska) počela još i prije pada komunizma, zapravo i prije 1989., kada direktori poduzeća zlorabe kontrolu koju imaju nad poduzećima kako bi ih pretvorili u privatno vlasništvo. To postižu preusmjerenjem novca u privatne tvrtke i rasprodajom imovine državnih poduzeća, a pritom im pomaže posjedovanje povlaštenih informacija te politička zaštita, povezanost sa sigurnosnim službama, kao i sama prednost što su prvi krenuli u akciju.³⁷

U pogledu tog procesa treba navesti da je on započeo u bivšoj SFRJ 1988. godine donošenjem Zakona o poduzećima (Službeni list SFRJ br. 7/88, 40/89, 46/90 i 61/90), kojim se omogućuje pretvaranje društvenih poduzeća u društva kapitala, a Zakonom o prometu i raspolaganju društvenim kapitalom (Službeni list SFRJ br. 84/89 i 46/90), koji je donesen 1989., omogućena je kupnja društvenog kapitala poduzeća.³⁸ Formalnopravni početak privatizacije u Hrvatskoj pripisuje se donošenju Zakona o Agenciji Republike Hrvatske za restrukturiranje i razvoj iz 1990. (Narodne novine br. 47/90) i Zakonu o Hrvatskom fondu za razvoj (Narodne novine br. 42/90).³⁹

---

vić, I., Zastara u predmetima ratnog profiterstva i kriminala u pretvorbi i privatizaciji i kontroverze nakon odluke Ustavnog suda u predmetu HYPO, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 25, br. 2, 2018, str. 207.

³⁶ Cini, V.; Drvenkar, N., *Gospodarstvo Hrvatske – nastavni materijali*, akademska 2016./2017., Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku.

³⁷ Haramija, P., Njavro, Đ., *op. cit.* u bilj. 6, str. 521.

³⁸ Novoselec, P.; Novosel, D., *Nezastarijevanje kaznenih djela ratnog profiterstva i kaznenih djela iz procesa pretvorbe i privatizacije*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 18, br. 2, 2011, str. 612,

³⁹ Peračković, K., *op. cit.* u bilj. 17, str. 494.

Da bi se lakše razumio proces pretvorbe i privatizacije te posljedice tog procesa, treba nešto reći i o uvjetima u kojima se taj proces provodio. Njavro objašnjava da se privatizacija u Hrvatskoj provodila u okolnostima rata te da se stoga teško mogla odvijati transparentno. Ističe da je prodaja bivših društvenih poduzeća ponajprije zaposlenima (radnicima i menadžerima), a zatim ulagačima izvan poduzeća temeljno načelo hrvatskog modela privatizacije, ali da su usprkos tome ključne upravljačke, ekonomske i „poznaničke“ veze imali bivši socijalistički direktori, čime su postali glavni akteri privatizacije. Također navodi da, iako je model privatizacije pretpostavio jednakost svih, ubrzo je postalo jasno da realna ekonomska i upravljačka moć pretvara direktore/ menadžere u jedine realne privatizacijske partnere novoj političkoj eliti i vanjskim ulagačima.⁴⁰ Kako su novi vlasnici težili špekulativnom stjecanju imovine, a ne poduzetništvu i stvaranju novih vrijednosti, u nizu zemalja propala su brojna poduzeća i radnici su ostali bez posla, a nova radna mjesta nisu otvorena.⁴¹ Dakako, kako je proces pretvorbe i privatizacije u RH odmicao, i percepcija javnosti postajala je drukčija. U istraživanju provedenom 1998. 68 % ispitanika bilo je nezadovoljno dotadašnjim procesom privatizacije.⁴²

S obzirom na navedeno postavlja se pitanje dovodi li upravo činjenica da se pretvorba i privatizacija provodila u uvjetima ratnog doba do zaključka da je taj postupak nastojao „zamagliti oči“ javnosti kako bi se prikrio gospodarski kriminalitet u postupku pretvorbe i privatizacije. Odgovor na to pitanje leži u tvrdnji da se kao jedna od glavnih negativnih posljedica pretvorbe i privatizacije navodi i ogroman gubitak u vrijednosti kapitala, u iznosu od oko četiri milijarde tadašnjih DEM ili oko dvije milijarde eura, pri čemu je revizijom bila obuhvaćena samo oko polovina tvrtki koje su prošle taj proces.⁴³ Od početka primjene Zakona o reviziji pretvorbe i privatizacije, odnosno od svibnja 2001. do kraja rujna 2004., revizijom je obuhvaćeno ukupno 1556 društvenih poduzeća, a iz zaključka revizije proizlazi da procesom pretvorbe i privatizacije u većini slučajeva navedeni ciljevi nisu ostvareni. To potvrđuju sljedeće činjenice: vrijednost kapitala analiziranih društava u vrijeme obavljanja revizije manja je za 16,01 % u odnosu na vrijednost kapitala u vrijeme pretvorbe, smanjen je ukupni broj zaposlenika, u 22,17 % društava otvoren je stečajni

---

⁴⁰ Njavro, Đ., Privatizacija, Društvena istraživanja, 2/1 (1993); Čučković, N., Temeljna ekonomska obilježja hrvatskog koncepta privatizacije, u: Rogić, I., Zeman, Z., Privatizacija i modernizacija, Zagreb, 1998; Čengić, D., Vladajuća elita i proces delegitimizacije privatizacijskog projekta: Ima li pouka za budućnost, Društvena istraživanja, vol. 9, 2000, str. 4 i 5, prema Njavro, Đ., *ibid.*, str. 522, 523.

⁴¹ Šokčević Š., Dugalić, V., Privatizacija društvenog / državnog vlasništva — (ne)uspjeli tranzicijski proces? Socijalno—etička prosudba, Diacovensia, vol 15, br. 1, 2007, 146–149, prema Haramija, P.; Njavro, Đ., *op. cit.* u bilj. 6, str. 523.

⁴² *Ibid.*

⁴³ Josipović, I., *op. cit.* u bilj. 34, str. 208.

postupak, a razvojni program nije ostvarilo 64,01 % društava.⁴⁴ Procjene ekonomskih stručnjaka o izravnoj i neizravnoj šteti daleko nadmašuju ono što je na ograničenom broju slučajeva utvrdila državna revizija i dosežu čak 50 milijardi dolara.⁴⁵ Također, prilikom procesa pretvorbe i privatizacije pojedina su društvena poduzeća iskazala manju procijenjenu vrijednost nego što je to trebalo biti, i to za iznos od gotovo milijardu tadašnjih DEM, što posljedično znači da su za toliko bili manji prihodi države od privatizacije, odnosno da su novi vlasnici za toliki iznos ostvarili neprikladnu korist. Ta je imovina trebala pripasti Hrvatskom fondu za privatizaciju,⁴⁶ no umjesto toga primijenjeni model privatizacije pokrenuo je različite oblike manipulacije.⁴⁷ Da se postupak pretvorbe i privatizacije doista namjeravao provesti transparentno, tada se svakako ne bi provodio u ratno doba, kada je javnost bila zaokupljena ratnim zbivanjima i njihovim posljedicama. Nije postojao nijedan opravdani razlog za provođenjem tog procesa u vrijeme ratnog stanja jer nije bilo neophodno da se taj proces provodi u to za pretvorbu i privatizaciju nepovoljno doba. Iako bi se s obzirom na navedene posljedice očekivao pravni epilog takvih rezultata procesa pretvorbe i privatizacije, treba naglasiti da je taj epilog izostao u očekivanom opsegu.

Pregledom stranica VSRH na dan 6. 6. 2021. utvrđeno je da je o predmetima pretvorbe i privatizacije odlučeno u ukupno 110 slučajeva, od čega je u 36 slučajeva presuda potvrđena, odnosno preinačena u odluci o kazni. Iz novinskog članka s prof. Novoselcem proizlazi da u provedenom postupku pretvorbe i privatizacije nisu postignuti ciljevi kaznenopravne represije, što god politička elita mislila, jer to potvrđuju i pokazatelji Državnog zavoda za statistiku o kretanju gospodarskog kriminaliteta te broju optuženih i osuđenih osoba od 1998. do 2004. U tom razdoblju samo je sedam počinitelja gospodarskog kriminala osuđeno na kaznu zatvora od 5 do 10 godina. No po toj je osnovi optuženo 14.967 osoba, od toga ih je 65 % (9692 osobe) proglašeno krivima.

Kao karakteristične primjere za proces pretvorbe i privatizacije možemo navesti sljedeće situacije:

1. Okrivljenik je kao predsjednik uprave trgovačkog društva „T.“ d. d. iz Z. sklopio ugovor o kupoprodaji s kupcima kojima je navedeno dioničko društvo prodalo pet poslovnih prostora za iznos od 516.218,00 DEM,

---

⁴⁴ Republika Hrvatska, Državni ured za reviziju, Izvješće o radu na provedbi revizije pretvorbe i privatizacije, rujna, 2004.

⁴⁵ Čavrak, V., <https://lupiga.com/vijesti/istrazujemo-posljedice-privatizacije-pljacka-stoljeca-prosla-je-nekaznjeno>, prema Josipović, I., *op. cit.* u bilj. 34, str. 208.

⁴⁶ Izvješće o radu na provedbi revizije pretvorbe i privatizacije, http://www.revizija.hr/izvjesca/2007/revizije-pretvorbe-i-privatizacije/00izvjesce_o_radu.pdf, str. 40, prema Josipović, *ibid.*, str. 209.

⁴⁷ Gregurek, M., Stupanj i učinci privatizacije u Hrvatskoj, *Ekonomski pregled*, vol. 52, br. 1-2, 2001, str. 155-188.

odnosno 1.935.817,50 kn, iako navedene nekretnine nisu bile u vlasništvu toga društva, čime je u navedenom iznosu oštetio H. f. z. p.⁴⁸

2. Okrivljeni S. B.-Š. kao direktor J. P. S. i F. M. kao glavni direktor sklopili su ugovor o pretvaranju potraživanja u dionički ulog, temeljem kojega je S. B.-Š. priznao S. B. d. d. potraživanje u visini od 10.666,00 DEM, svjestan da ono nije osnovano, što je F. M., iako svjestan da nema potraživanja u tom iznosu, ugovorom prihvatio, te su na štetu H. f. z. p. pribavili korist u iznosu od 10.666,00 DEM u kunsnoj protuvrijednosti.⁴⁹

Kao što je rečeno, ti slučajevi prikazuju karakteristične primjere sudskih predmeta u pogledu kaznenih djela pretvorbe i privatizacije u RH. Iz njih je razvidno da se ne radi o značajnijim iznosima pričinjene štete. Teško se može očekivati da bi ovakvi slučajevi u zbroju dosegli ranije navedene iznose materijalne štete. Postavlja se pitanje što je s ostalim slučajevima na koje se odnosi spomenuta šteta. Odgovor je na to pitanje jednostavan. Većina takvih slučajeva iz nekog razloga očito nije procesuirana ili iz određenih razloga, poput zastare, nisu pravomoćno okončani. Slučajevi koji jesu procesuirani i pravomoćno okončani svakako ne predstavljaju u svojem zbroju spomenuti iznos štete. Posebno bi bilo zanimljivo utvrditi u kojim je iznosima po pravomoćnim presudama u konačnici i oduzeta imovinska korist, odnosno podmiren imovinsko-pravni zahtjev u navedenim slučajevima. Međutim, bez obzira na to što mnogi predmeti nisu procesuirani, možemo reći da postojeća sudska praksa pruža dovoljan uvid u egzogena obilježja o kojima je ovdje riječ, jer je kroz izložene primjere vidljivo da se ta obilježja ponavljaju na način da postaju specifična u toj mjeri da ih možemo selektirati na način opisan u ovom radu.

Od predmeta koji jesu procesuirani uzet ćemo za primjer jedan razmjerno jednostavan sudski predmet. Analiza tog predmeta pokazat će lakoću kojom su počinitelji gospodarskih kaznenih djela mogli iskoristiti proces pretvorbe i privatizacije za nezakonito ostvarenje vlastitih imovinskih interesa. Za vrijeme SFRJ sva poduzeća bila su u društvenom vlasništvu, a poduzeće o kojem se konkretno radi bavilo se ugostiteljstvom. U procesu pretvorbe i privatizacije pojedine jedinice tog poduzeća bile su privatizirane, a za neke od tih jedinica proces privatizacije još je bio u tijeku. Neprivatizirane jedinice bile su u vlasništvu Hrvatskog fonda za privatizaciju, a privatizacija je u njihovu slučaju bila dovršena 2011. Prvookrivljenik je kao direktor tog trgovačkog društva u razdoblju od 2002. do 2004. omogućio trećim osobama najam pojedinih jedinica, neovisno o tome je li u odnosu na njih privatizacija bila dovršena ili je još bila u tijeku. Dogovor o najmu sklopljen je u usmenom obliku između prvookrivljenika i najmoprimalca, koji su bili obuhvaćeni istom optužnicom, i to za poticanje. Ugovor o najmu u pismenom obliku nije bio sklopljen. Najmoprimalci,

---

⁴⁸ VSRH, broj IV Kž 27/05-5, Žs Zagreb, broj II Kv-767/04 (Kio-331/04), od 28. 2. 2006.

⁴⁹ VSRH, broj IV Kž 84/06-3, Žs Split, broj Kv-471/06 (Kio-52/06), od 9. 5. 2007.

dakako, najam nisu uplaćivali u korist trgovačkog društva. Kako se radilo o nekoliko prostora, koji su bili dani u najam u raznim fazama, i to u razdoblju od 1999. pa sve do 2010., to je ovo trgovačko društvo bilo oštećeno za iznos od više od 300.000,00 kn. Kaznena prijava podnesena je 2010. Optužnica je podignuta 2011., a nepravomoćna presuda donesena je tek početkom 2021.⁵⁰

Iz ovog predmeta možemo zaključiti da je način počinjenja ovog kaznenog djela prilično jednostavan. No usprkos činjenici da je radnja počinjenja bila jednostavna, prouzročena šteta i pribavljena korist bile su značajne. Ponajviše zapanjuje trajanje počinjenja ovog kaznenog djela u navedenom razdoblju, naročito kada se ima u vidu da je jedan od tih prostora bio smješten u prizemlju lokalne željezničke postaje, a drugi u centru grada. Za počinjenje ovog kaznenog djela nije bilo potrebno nikakvo posebno znanje ni posebna stručnost (počinitelji su imali srednju stručnu spremu, koja nije bila vezana za ugostiteljstvo), tako da možemo zaključiti da je razmjerno jednostavan oblik ovog gospodarskog kaznenog djela zlouporabe položaja i ovlasti iz čl. 337. KZ/97 doveo do znatne štete upravo zahvaljujući tome što je djelo počinjeno pod okriljem procesa pretvorbe i privatizacije. Upravo taj proces, sa svim svojim manama i nedostacima, pripomogao je u počinjenju ovog, ali i sličnih kaznenih djela.

2.3. Poslovanje po frazi „ko je jamio, jamio“

Već iz navedenog primjera možemo zaključiti da je postojao krug osoba (osim počinitelja) koje su bile upoznate s počinjenjem tog kaznenog djela, naročito kada se ima u vidu prostor željezničke postaje koji je kao kafić iznajmljen od strane prvookrivljenika trećoj osobi, koja je ujedno bila prvookrivljenikov sin. Budući da se taj lokal nalazio u jednoj relativno maloj sredini, u kojoj svatko svakoga poznaje, jasno je da je i lokalnom stanovništvu bilo poznato da je taj prostor dan u najam „preko veze“, kolokvijalno rečeno. Postavlja se retoričko pitanje jesu li osobe koje su bile upoznate s takvim nezakonitim najmom o tome šutjele iz nekog razloga vezanog za osobni oporunitet ili su možda i prešutno odobravale takvo postupanje.

Fraza „ko je jamio, jamio“ dobro je poznata. Izrekao ju je saborski zastupnik Ljubo Česić Rojs 2002. u Saboru tijekom saborskog zasjedanja, kada je tadašnjem premijeru Ivici Račanu rekao: „Sad ste na vlasti, ili kaznite sve profitere ili podvucite crtu, pa ‘ko je jamio, jamio.“⁵¹ Riječ „jamiti“, između ostalog, znači i ukrasti ili uzeti bez pitanja.⁵² Iako je od izgovaranja te fraze

---

⁵⁰ Žs Karlovac, XVI K 8/2014, od 19. 3. 2021.

⁵¹ <https://express.24sata.hr/top-news/rojsov-tko-je-jamio-jamio-priznao-ustavni-sud-1986> (8. 2. 2023.).

⁵² <https://www.rjecnik.com/jamiti> (8. 2. 2023.).

prošlo više od dvadeset godina, ta se fraza i dalje koristi u svakodnevnom govoru. Koliko je popularna, pokazuje i podatak da je 2018. osvanula kao grafit u Posušju (BiH).⁵³ Taj podatak ne pokazuje samo koliko je ta fraza popularna i ukorijenjena u hrvatskom narodu, već pokazuje i koliko je u doba 90-ih godina u procesu pretvorbe i privatizacije prihvatljivost „jamljenja“ bila raširena. „Jamljenje“ je tada postalo normalno, a za osobu koja je „jamilala“ reklo bi se i „snašao se“. Takvo stanje stvari potkrjepljuje zaključke kriminologa⁵⁴ da počinitelji gospodarskih kaznenih djela uživaju ugled u društvu. Nasuprot tome, u društvu je uobičajeno da počinitelji kaznenih djela, bez obzira bili oni iz područja krvnih ili imovinskih delikata, budu na neki način stigmatizirani. Jedan od ciljeva rehabilitacije jest i to da se s počinitelja „skine“ stigma kriminalca. Međutim, o počiniteljima gospodarskih kaznenih djela ne govori se u javnosti s prijezirom kao o „sitnim lopovima“, „silovateljima“ i „ubojicama“. Još je Erazmo Roterdamski rekao da onaj tko ukrade lipu ide na vješala, dok se onaj tko pronevjerom i tisućama drugih makinacija prisvoji ogromne svote novca ubraja među ugledne ljude, pa se nerijetko može primijetiti da ti počinitelji ne gube ugled u svojoj sredini, a pogotovo ne razmjerno osudi koja ih pogađa nakon okončanog kaznenog postupka.⁵⁵

Kako inače objasniti fenomen bivšeg gradonačelnika Grada Zagreba, sada pokojnog Milana Bandića, koji je ponovno izabran za gradonačelnika 4. lipnja 2017., nakon što su protiv njega podignute čak dvije optužnice za gospodarska kaznena djela? Za vrijeme dok je bio gradonačelnik završio je i u istražnom zatvoru. Naime, USKOK je 20. listopada 2014. pokrenuo zajedničku istragu protiv njega kao gradonačelnika grada Zagreba, u svojstvu prvookrivljenika, i još 15 hrvatskih državljana te dva trgovačka društva zbog osnovane sumnje na počinjenje kaznenih djela protiv službene dužnosti, zlorabe položaja i ovlasti (čl. 291. st. 1. i 2. KZ-a), utaje poreza ili carine (čl. 256. st. 1. KZ-a) te trgovanja utjecajem (čl. 295. st. 1. KZ-a).⁵⁶

S kriminološkom stajališta takvo ponašanje, ukoliko je protupravno, spadalo bi u tzv. „državno-korporacijski kriminal“.

Upravo takvi primjeri upućuju na moguću vezu između političke vlasti i gospodarskog kriminaliteta. Državno-korporacijski kriminal obuhvaća zajedničke pothvate političkih i gospodarskih institucija koji rezultiraju teškim i predvidljivim društvenim štetama, a radi se ili o pothvatima u kojima država

---

⁵³ <https://www.bljesak.info/lifestyle/poznati-i-slavni/ljubo-cesic-rojs-i-njegova-cuve-na-izjava-dobili-grafit-u-posusju/239832> (8. 2. 2023.).

⁵⁴ Singer *et al.*, *op. cit.* u bilj. 1, str. 628.

⁵⁵ Singer *et al.*, *op. cit.* u bilj. 1, str. 623, 640.

⁵⁶ Milan Bandić preminuo je 28. veljače 2021. i u konačnici nije proglašen krivim ni u jednom postupku. Posebno valja naglasiti da u RH nijedna politički istaknuta osoba nije proglašena krivom za kazneno djelo koje bi na bilo koji način bilo vezano uz pretvorbu i privatizaciju.

namjerno pokreće suradnju s pravnim osobama koja pričinjava štetu ili o situacijama u kojima država ne uspijeva regulirati štetno korporativno ponašanje zbog zajedničkog interesa u ishodu devijantne aktivnosti.⁵⁷

Gradonačelniku Bandiću istražni zatvor određen je 13. studenog 2014. zbog postojanja opasnosti da će utjecati na svjedoke i da će ponoviti počinjenje kaznenog djela (čl. 123. st. 1. t. 2. i 3. ZKP-a) te je istim rješenjem zamijenjen jamstvom.⁵⁸ Kasnije je o tome izjavio: „Svatko tko u hrvatskoj politici nešto vrijedi bio je najmanje tri mjeseca u zatvoru.“⁵⁹ Bilo bi zanimljivo vidjeti bi li netko bio izabran za takvu ili sličnu funkciju da se protiv njega vodi postupak za neko kazneno djelo s elementima nasilja, recimo za nasilje u obitelji ili pokušaj ubojstva. Teško je povjerovati da bi čak kandidat protiv kojeg je u tijeku postupak za kazneno djelo razbojništva, kojim je pribavljena korist od svega par tisuća kuna, mogao biti izabran na takvu funkciju. S druge strane, kazneni postupak kojim se kandidata tereti za pribavljanje znatne imovinske koristi od par stotina tisuća kuna ne predstavlja zapreku za njegov izbor na tako značajnu funkciju. Možda je jedan od razloga zbog kojeg počinitelji ovih kaznenih djela uglavnom ne gube ugled i činjenica da oni, barem na području RH, u većini slučajeva uspijevaju zadržati pribavljenu nepripadnu imovinsku korist ili njezine produkte, poput luksuznih predmeta, nekretnina i pokretnina. Nelegalno stečena imovina, bez obzira na sudske postupke, omogućuje im luksuzan život, što takvim osobama u očima drugih podiže ugled, čak do te mjere da to izaziva zavist. Drugi razlog leži u tome što kod gospodarskih kaznenih djela ne postoji žrtva u klasičnom smislu te riječi. Oštećeni su imovinski interesi, koji su svedeni na brojke, a to je pojam koji je pomalo apstraktan i neodređen. U očima javnosti utaja poreza izazvat će manju empatiju od ubojstva, nasilja u obitelji, prometnih nesreća s teškim posljedicama. I zato će javnost manje suosjećati s takvom „neopipljivom“ posljedicom. Samim time, ni počinitelj neće izazvati prijezir u javnosti kakav stvarno zaslužuje.

Što možemo zaključiti kada ovakvo stanje stvari usporedimo s Nizozemskom „tulipanomanijom“? Naime, početkom 1637. kupci su, smatrajući da su ugovorene cijene previsoke, počeli masovno odustajati od kupnje tulipana, pa su odbili platiti dogovorenu cijenu i preuzeti prethodno naručeni proizvod, što se u konačnici pretvorilo u masovnu pojavu do te mjere da prodane tulipane

---

⁵⁷ Twyman-Ghoshal, A., *Crimes of the Powerful: A Global Perspective*, u: Natarajan, M., *International and Transnational Crime and Justice*, Cambridge University Press, str. 355–360.

⁵⁸ Đurđević, Z., *Pravna priroda, pravni okvir i svrha jamstva u kaznenom postupku: mogu li preživjeti odluku Ustavnog suda RH U-III-1451/2015 o ukidanju istražnog zatvora za gradonačelnika Grada Zagreba i vraćanju jamčevine njegova branitelja?*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 22, br. 1, 2015, str. 30.

⁵⁹ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/sve-istrage-i-postupci-protiv-bandica-u-kojoj-sufazi-i-sto-ce-bit-i-s-ostalim-osumnjicima-15054098> (8. 2. 2023.).

više nitko nije htio platiti i preuzeti. Zbog toga je došlo do društvenog šoka jer do tada ugledni gospodarstvenici nisu htjeli vratiti dug.⁶⁰ Je li naše društvo napredovalo od sredine 17. st. i ovog događaja? Čini se, paradoksalno, da naše sadašnje društvo nije napredovalo, već da se dogodilo upravo suprotno. Razvoj gospodarskih kaznenih djela te njihovi sofisticiraniji oblici doveli su ne samo do toga da gospodarska kaznena djela postanu rašireni oblik kaznenih djela već i do toga da budu tolerirana u društvu. Jer kako inače objasniti spomenuti gubitak u visini od dva BDP-a RH, a da se uopće ozbiljnije ne pokuša kazniti počinitelje i oduzeti im nezakonito stečenu imovinsku korist?

2.4. Nepoznavanje osnovnih pravila gospodarskog poslovanja

U Hrvatskoj se trgovačko pravo dugo vremena razvijalo na osnovi običaja, pa je Hrvatska za vrijeme vlasti Austro-Ugarske Monarhije primjenjivala austrougarsko trgovačko pravo sve do 1875., kada je donesen prvi hrvatski Trgovački zakon, čije su se odredbe primjenjivale i nakon Drugog svjetskog rata, ali samo kao pravna pravila, i to odredbe o trgovačkim društvima samo do 1948.⁶¹ U doba socijalizma u SFRJ nisu postojala trgovačka društva, osim ortakluka.⁶² Do donošenja Zakona o trgovačkim društvima⁶³ na području SFRJ primjenjivali su se Zakon o poduzećima, Zakon o obveznim odnosima te Zakon o stranim ulaganjima. U tom smislu u hrvatskom je pravu nastala velika praznina.⁶⁴ Taj je vakuum trajao na opisan način sve do trenutka kada se RH, donošenjem ZTD-a, počinje razvijati u 90-im godinama kao kapitalističko društvo, odnosno kao društvo s tržišnom ekonomijom.⁶⁵ Tek stupanjem ZTD-a na snagu stvaraju se uvjeti za osnivanje raznih trgovačkih društava, ponajprije društva s ograničenom odgovornošću i dioničkog društva. Osnivanje tih društava tada uzima maha i postaje interesantno većem broju stanovnika RH. Upravo taj pravni vakuum, koji je trajao više od 50 godina, dovodi do neizostavnog nedostatka kulture tržišnog poslovanja. Nedostatak je razumljiviji kada se uzme u obzir da je to razdoblje od pedesetak godina bilo prožeto drukčijim pravilima, drukčijim zakonitostima koje su vrijedile u poslovanju, a koje nisu imale obilježja tržišnog poslovanja, već su se temeljile na socijalističkom ustroju

---

⁶⁰ Goldgar, A., *Tulipmania. Money, Honor, and Knowledge in the Dutch Golden Age*, 2008, The University of Chicago Press, 2008, str. 8.

⁶¹ Mušetić, M., *Povijesni razvoj trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj*, završni rad, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, 2017, str. 4.

⁶² *Ibid.*, str. 4.

⁶³ Narodne novine br. 111/1993, u daljnjem tekstu: ZTD.

⁶⁴ Mušterić, *op. cit.* u bilj. 60, str. 6.

⁶⁵ Ustav RH, čl. 49. st. 1., Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 113/00, 28/01, 76/10, 5/14, glasi: „Poduzetnička i tržišna sloboda temelj su gospodarskog ustroja Republike Hrvatske.“

poslovanja. Naime, RH je u tranziciju prema tržišnom gospodarstvu ušla sa zajedničkim nasljeđem radničkog samoupravljanja te tržišnog socijalizma.⁶⁶ Ta su pravila, s obzirom na svoju dugotrajnu primjenu, utjecala na činjenicu da je kod osoba koje su rukovodile pravnim osobama, a koje su se počele osnivati u 90-im godinama prošlog stoljeća, izostao osjećaj za poslovanje sukladno pravilima tržišnog natjecanja. Razloge koji su doveli do izostanka tog osjećaja treba potražiti u načinu na koji su poslovala poduzeća u SFRJ. Takvo je stanje potrajalo sve do početka tranzicijskog razdoblja iz radničkog samoupravljanja i tržišnog socijalizma u tržišno gospodarstvo.

Poduzeća su bila definirana kao organizacije udruženog rada (OUR), koje nisu imale vlastitog obrtnog kapitala, već su poduzeća živjela na kreditima, a menadžment je bio definiran kao amaterska neprofesionalna djelatnost koju vrše svi radnici, bilo izravno bilo putem radničkog savjeta, te se zapravo radilo o političkom menadžmentu s „moralno-političkom podobnošću“ kao osnovnim kriterijem njegova izbora.⁶⁷ Ukupan broj privatnih poduzeća u 1995. godini iznosio je 1146, dok je u većinskom privatnom vlasništvu bilo 1159, a u većinskom državnom 293 poduzeća.⁶⁸ Upravo s obzirom na tako veliki broj pravnih osoba koje su se odjednom pojavile na tržištu te s obzirom na ranije objašnjeno poslovno neiskustvo vodećih osoba u tim pravnim osobama jasan je spomenuti nedostatak osjećaja za ispravno tržišno poslovanje, koje ima svoja pravila. Ta je pravila potrebno poštivati jer u protivnom dolazi do odgovornosti osobe koja donosi odluke u poslovanju. Odgovornost može biti građanskopravna, ali i kaznenopravna. Ova posljednja može se pojaviti uglavnom u slučaju izravne, ali i neizravne namjere, no u nekim slučajevima i iz nehaja (npr. kazneno djelo povrede dužnosti u slučaju gubitka, prezaduženosti ili nesposobnosti za plaćanje iz čl. 262. st. 2. u svezi sa st. 1. i 2. ZTD-a), pa se stoga osoba koja donosi odluke dužna upoznati s pravilima poslovanja u skladu s odredbama građanskog i trgovačkog prava. U svakom slučaju, sagledavajući gospodarske prilike tog vremena i spomenuti proces tranzicije, možemo reći da je postojalo određeno neiskustvo donošenja odluka u gospodarskom poslovanju.

Kao prilog toj tvrdnji može se spomenuti primjer osoba koje su, iako bez odgovarajućeg poslovnog iskustva i bez odgovarajuće struke, odlučile kupiti hotel u procesu privatizacije. Kako im je osim poslovnog iskustva nedostajao i gotovo cjelokupni financijski iznos, odlučile su za potrebe kupoprodaje finan-

---

⁶⁶ Lučev, J.; Babić, Z., Tipovi kapitalizma, ekspanzija neoliberalizma i socijalni učinci u baltičkim zemljama, Sloveniji i Hrvatskoj: komparativni pristup, *Revija za socijalnu politiku*, vol. 20, br. 2, 2013, str. 11.

⁶⁷ Županov, J., Samoupravni socijalizam: konac jedne utopije, *Politička misao*, vol. 26, br. 4, 1989, str. 25 i 26.

⁶⁸ Juraić, Ž., Proces privatizacije u Republici Hrvatskoj, završni rad, Veleučilište u Karlovcu, 2018, str. 21.

cijska sredstva pribaviti kreditom. Kredit nisu uspjeli ishoditi budući da nisu ispunjavali potrebne uvjete. Zatim su odlučili potrebna sredstva pribaviti putem tzv. „piramide sreće“, pri čemu su bili nasamareni, pa je cijeli pothvat neslavno propao.⁶⁹ Nažalost, to je samo jedan od primjera „uspješnog financijskog poslovanja“ tog doba. Iz tog primjera vidimo da su se gospodarskim poslovanjem građani bili spremni baviti bez obzira na nedostatak odgovarajućeg iskustva. Tome u prilog govori i tvrdnja da mala i srednja poduzeća u zemljama tranzicije karakteriziraju, između ostalog, i pravna i zakonska ograničenja te jednim dijelom loša upravljačka i proizvodna iskustva,⁷⁰ a na njihov razvoj utječu razni faktori, između kojih za potrebe ovog rada treba izdvojiti: nedostatak organizacijske tržišne infrastrukture, nerazvijen financijski sustav, institucionalne infrastrukture primjerene politici konkurencije i nekvalitetni menadžment.⁷¹

Svakako, nedostatak iskustva ne predstavlja kriminološko obilježje počinitelja tih kaznenih djela, nego upravo suprotno, oni počinitelji kaznenih djela iz skupine gospodarskog kriminaliteta koji imaju više poslovnog iskustva mogu lakše izvršiti, pa onda i prikriti počinjenje nekog kaznenog djela. Ipak, možemo primijetiti da spomenuti nedostatak iskustva u gospodarskom poslovanju predstavlja jedno od važnih obilježja te vrste kriminaliteta. Počinitelji ovih kaznenih djela lakše ostvaruju svoj naum ukoliko su oštećenici neiskusni u poslovanju, ukoliko ne poznaju pravila gospodarskog poslovanja u kapitalističkom društvu te ukoliko su lakovjerni i u očekivanju brze, lake zarade. Kao primjer mogu se spomenuti česti slučajevi prijekare u gospodarskom poslovanju u doba tranzicije, odnosno neposredno nakon početka tranzicije sve do polovine prvog desetljeća XXI. st. U odnosu na to kazneno djelo proveden je veći broj kaznenih postupaka, a kao karakteristični izdvojeni su sljedeći primjeri:

1. Okrivljenici su na prijevaran način u ime i za račun pravne osobe u kojoj su bili odgovorne osobe od druge pravne osobe naručili i preuzeli robu u vrijednosti od 56.716,64 kuna garantirajući platež izdanih računa akceptnim nalogima, a znajući da je račun poduzeća blokiran i da robu neće moći platiti.⁷²
2. Okrivljenik je imao svojstvo odgovorne osobe te je nagovorio oštećenika da putem navedene štedionice plasira novčana sredstva lažno ga uvjeravajući pritom da je u vlasništvu nekoliko grupa dionica, koje su trebale služiti kao pokriće oštećeniku. Kao osiguranje plasiranih sredstva sklopljen je i ugovor o zalogu dionica, kojim se okrivljenik

---

⁶⁹ Os Karlovac, broj K10/03, od 15. 6. 2009.

⁷⁰ Katuša, I., Obilježja i značenje malih i srednjih poduzeća za hrvatsko gospodarstvo, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, 2017, str. 17.

⁷¹ *Ibid.*, str. 19.

⁷² VSRH, broj Kzz 11/03-2, od 18. 1. 2006., odluka Općinskog suda u Bjelovaru, broj Kž-88/02.

obvezao na povrat plasiranog novca osobnim vlasništvom dionica, koje su poimenično navedene u tom ugovoru, ali je, sukladno podacima u spisu, okrivljenik dionice prije upisa založnog prava prodao.⁷³

3. S obzirom na to da je osuđenik vlasniku oštećene tvrtke radi namirenja potraživanja po osnovi prodaje robe u dva navrata dostavio lažne ugovore o cesiji te je pri sklapanju posla (prodaje robe) obećao da će robu platiti po isteku roka dospjeća bilo u novcu bilo kompenzacijom, nedvojbeno je da je osuđenik oštećenika na navedeni način doveo u zabludu i održavao u zabludi kako će mu prodanu robu platiti, a to nije učinio.⁷⁴
4. Iako okrivljenikov žiro-račun u vrijeme narudžbe robe i izdavanja obračunskog čeka i mjenice nije bio blokiran, iz podataka u spisu proizlazi da je žalitelj u vrijeme izdavanja mjenice na žiro-računu poduzeća raspolagao samo s 2500 kn. Sud je utvrdio da tvrtka nije imala gotovo nikakva prometa te da je žalitelj kompenzaciju nudio oštećenima nakon postupka ovrhe. Ta kompenzacija nije realizirana jer žalitelj nije raspolagao šoderom koji je ponudio oštećeniku, a na nekretnini na kojoj je nudio zasnivanje založnog prava nisu bili raščišćeni vlasnički odnosi.⁷⁵

U to vrijeme opisan način počinjenja prijevara u gospodarskom poslovanju nije bio rijetkost i upravo ta činjenica potvrđuje tvrdnju o tome kako je lako iskoristiti neznanje „poslovnih partnera“ koji nisu vični gospodarskom poslovanju te ne poznaju pravila tog poslovanja. Takvo stanje u društvu predstavlja plodno tlo za ovakve i slične oblike prijevara, koje spremno iskorištavaju počinitelji gospodarskog kriminaliteta. Nakon donošenja propisa koji su omogućili osnivanje trgovačkih društava tržišnim poslovanjem počele su se baviti osobe koje se do tada nisu bavile tim oblikom poslovanja. One za to nisu imale odgovarajuće predznanje i nisu poznavale osnovna pravila takva poslovanja (kao primjerice spomenute osobe, koje su, iako kreditno nesposobne, odlučile kupiti hotel kako bi se bavile turizmom). Iskorištavanje nepoznavanja pravila tržišnog gospodarstva posebno je izraženo u procesu pretvorbe i privatizacije. Primjerice, dobro stojeće poduzeće prodalo bi se za jednu kunu, a zatim bi kupac rasprodao imovinu poduzeća i zatvorio pogone. Može se navesti i primjer kupovine dionica poduzeća sredstvima tog poduzeća. Naime, građani tranzicijske zemlje nemaju predodžbu o tome kako treba teći pretvorba i privatizacija društvenog poduzeća u privatnu pravnu osobu ili u pravnu osobu s javnim ovlastima. Ako se poduzeće prodaje za jednu kunu, građani ne znaju je li to zbog stvarne ili izmišljene insolventnosti tog društva. Ukoliko se takav proces pretvorbe i privatizacije na nepošten način odvija pod prešutnim odobrenjem

---

⁷³ VSRH broj IV Kž 136/03-2, od 22. listopada 2003., ŽS Zagreb, broj Kio-219/02 (Kv-379/03).

⁷⁴ VSRH broj III Kr 102/05-3, od 22. 12. 2005., ŽS Osijek broj Kž-650/04-6.

⁷⁵ VSRH broj IV Kž 102/03-4, od 4. 11. 2003., ŽS Osijek broj Kv 208/03-3 (Kio 106/03).

državne vlasti i njezinih institucija, tada možemo reći da je iskorištena početna neupućenost građana u osnove tržišnog gospodarstva te da ponovno to neznanje predstavlja plodno tlo za počinjenje gospodarskih kaznenih djela. Dakle, to je neznanje ponajprije karakteristika žrtava ove vrste kaznenih djela. Upravo to neznanje iskorištavali su počinitelji tih kaznenih djela, pa to svojstvo žrtava predstavlja karakteristiku snalažljivosti i prilagodljivosti počinitelja, koji su odmah iskoristili priliku koja im se pružila.

2.5. Poslovanje iz nužde

Radi se o drugom obilježju karakterističnom za oštećeničke kaznenih djela u gospodarskom poslovanju koje se odvijalo u spomenutom tranzicijskom razdoblju. To obilježje također vrlo dobro iskorištavaju počinitelji ovog oblika kriminaliteta. Da bismo razumjeli poslovanje iz nužde, potrebno je razumjeti gospodarsku situaciju u RH u tranzicijsko doba. Radi se o ratnom razdoblju, odnosno o razdoblju nakon rata. Iako očekivan, gospodarski rast u doba nakon rata izostao je te je u periodu od 1994. s 5,9 % u 2000. pao na 3,7 %.⁷⁶ U gospodarskom poslovanju u navedenom razdoblju često se događalo da su pravne osobe koje su kupile određenu robu tu robu mogle platiti tek nakon što bi je prodale sljedećem kupcu (veleprodaja – maloprodaja), odnosno platili bi je tek nakon što bi tu robu dalje prodali te naplatili od krajnjeg kupca. Pravna osoba koja je u tom lancu prva prodala robu često je morala čekati njezinu daljnju prodaju. Uobičajeno je bilo i plaćanje robe raznoraznim kompenzacijama. Iz većeg broja pravomoćnih presuda koje opisuju takve situacije izdvajaju se sljedeće:

1. Za trgovačko društvo okrivljenika počeli su problemi u poslovanju zbog toga što mu ugostiteljski objekti kojima je društvo isporučivalo piće nisu plaćali ili su to činili neredovito, tako da je društvo krajem godine prestalo poslovati. Nadalje, osumnjičenici su po zatvaranju poslovanja društva skladište i ambalažu, koja, po njihovoj procjeni, sama za sebe vrijedi više od iznosa preostalog duga, bez naknade ustupili vjerovničkom trgovačkom društvu, čime je i preostali dug podmiren.⁷⁷

2. Okrivljenik je u svojstvu zamjenika predsjednika uprave trgovačkog društva, u nakani da društvu pribavi nepripadnu materijalnu dobit, pri sklapanju sporazuma o kompenzaciji s odgovornom osobom drugog trgovačkog društva predočio na temelju nevjerodostojne dokumentacije da vrijednost

---

⁷⁶ Osnovni makroekonomski pokazatelji hrvatskog gospodarstva, Mjesečni statistički prikaz MF, 99, prema Ott, K., 2002, Neslužbeno gospodarstvo u Republici Hrvatskoj 1990-2000, Financijska teorija i praksa, vol. 26, br. 1, 2002, str. 2.

⁷⁷ VSRH, broj IV Kž 48/10-2, od 7. 9. 2010., Žs Split, broj Kv-258/10 (Kio -92/07).

izvedenih građevinskih radova, koji su predmet kompenzacije u iznosu od 18.373.674,34 DEM, iznosi 3.711.452,62 DEM iako je znao da je njihova stvarna vrijednost manja za iznos od 2.651.428,18 kn. Odgovorna osoba drugog trgovačkog društva, nemajući razloga za sumnju, povjerovala mu je te je sporazum o kompenzaciji sklopila i time prebila tražbinu.⁷⁸

Navedeno je zahtijevalo poslovanje uz određenu dozu povjerenja među poslovnim partnerima. Počinitelji gospodarskih kaznenih djela, naročito oni kojima su pravne osobe služile samo kao paravan za činjenje kaznenih djela, znali su takvu situaciju dobro iskoristiti. Situaciju su iskorištavali dovođenjem u zabludu obećanjima da će robu u konačnici platiti te zavlačenjem isplate. Situaciju su iskorištavali i tako što su u zamjenu za dug nudili kompenzaciju, koja oštećenom društvu u većini slučajeva nije bila interesantna jer roba koja je nuđena nije spadala u predmet poslovanja oštećenog trgovačkog društva ili je ispunjenje te kompenzacije samo lažno obećano, čime bi dolazilo do zavlačenja ispunjenja obveze, te bi onda u konačnici i realizacija izostala. Obrazloženje optuženika da su plaćanje nudili u obliku raznoraznih kompenzacija često je služilo kao oblik eskulpacije, što su sudovi nerijetko i prihvaćali.

Pravne bi osobe svojim poslovnim partnerima uslijed poslovne nužde odobravale odgode plaćanja. Kada bi u konačnici i bili pokretani očekivano dugotrajni sudski postupci uslijed neplaćanja zbog počinjenja kaznenog djela, optužene pravne osobe često bi prestale postojati ili na računu ne bi imale dovoljno sredstava za naplatu, što bi nemogućnost bilo kakve naplate činilo vrlo izvjesnom. Takav razvoj događaja vidljiv je i iz primjera u kojem se optuženika tereti da je u namjeri stjecanja nepripadne materijalne dobiti u svojstvu ovlaštene osobe poduzeća zatražio isporuku veće količine robe neistinito predočivši kako je namjerava platiti u ugovorenom roku te je kao osiguranje plaćanja predao obračunske čekove koji su bili ovjereni krivim štambiljem i neispravni za naplatu na Zavodu za platni promet.⁷⁹

Postoje dvije situacije koje dovode do poslovanja iz nužde. Prva je ukoliko je gospodarska situacija u nekoj zemlji toliko loša da je uobičajena nemogućnost redovne naplate prodanih roba i izvršenih usluga. Druga situacija postoji kada uslijed takve loše gospodarske situacije gospodarstvenici trebaju u dužem razdoblju odgađati naplatu svojih potraživanja. U takvim su okolnostima gospodarstvenici dovedeni u nezavidan položaj. Kao osnovni preduvjet opstanka potrebno je prodati robu i usluge. Sama prodaja ništa ne znači ukoliko dogovorena cijena ne bude naplaćena. Tek naplatom roba i usluga podmiruju se troškovi poslovanja, a višak utrška predstavlja zaradu.

Ukoliko je gospodarska situacija takva da nije moguće očekivati realnu naplatu u nekom primjerenom razdoblju od primjerice 30 ili 60 dana, tada

---

⁷⁸ VSRH, broj IV Kž 4/14-4, od 13. 3. 2014., Žs Zagreb, broj Kv-1970/13 (Kio-289/03).

⁷⁹ VSRH, broj Kž 17/04-2, od 17. 1. 2006., Žs Zagreb, broj II Kv-43/04 (Kio-513/02).

prodavatelj robe financira poslovanje osobe kojoj je takvu robu prodao. Tek kada sljedeći u nizu takva poslovanja uspije naplatiti prodano, onaj prethodni u nizu može očekivati naplatu. Dakako da su u takvu slijedu događaja mogući nepovoljni ishodi. Primjerice, krajnji prodavatelj robu nije uspio prodati ili se nije uspio naplatiti. Tada se ne može naplatiti ni onaj tko mu je robu prodao.

Kada cijelo gospodarstvo ili pojedina grana gospodarstva funkcionira po tom principu, tada takav način prodaje predstavlja uobičajeno poslovanje. Takvo poslovanje možemo nazvati poslovanjem iz nužde. Prodavatelj roba ili usluga jednostavno mora prodavati robu i usluge da bi opstao, i to bez obzira na izvjesnost naplate. Prodavatelj je faktički prisiljen pristati na takvo poslovanje s neizvjesnošću naplate jer u protivnom svoje proizvode ili usluge uopće neće moći prodati.

Već je spomenuto kako nepoznavanje osnovnih pravila predstavlja plodno tlo za počinitelje gospodarskih kaznenih djela. U jednakoj mjeri počinitelji gospodarskih kaznenih djela spremno iskorištavaju i poslovanje iz nužde. Njihov je *modus operandi* uglavnom sličan te je prilagođen uvjetima u kojima se odvija cjelokupno gospodarsko poslovanje. S obzirom na to da se radi o gospodarskim uvjetima koji su isti kroz duže vremensko razdoblje, to nema ni potrebe da se njihov *modus operandi* uopće mijenja. *Modus operandi* u stvari podsjeća na ribolovca koji treba samo baciti udicu u jezero puno riba te će vrlo vjerojatno imati dobar ulov. Na isti način počinitelj gospodarskog kriminaliteta samo treba naručiti robu ili usluge te obećati da će robu naknadno platiti.

Pri tome nije pomoglo ni poslovanje s pažnjom savjesnog gospodarstvenika. Bez obzira na to što je prodavatelj od kupca robe ili naručitelja usluge tražio garancije poput podataka o solventnosti te raznih zadužnica, to sve skupa nije bilo dovoljno da bi jamčilo sigurnost naplate. Podaci o solventnosti mogli su biti kriptovoreni ili fingirani, što se činilo polaganjem novca u financijsku instituciju, a nakon izdavanja potvrde o solventnosti sredstva bi se odmah podigla, tako da na računu ne bi ostalo dovoljno sredstava za naplatu. Izdavanje zadužnica, mjenica, bjanko čekova i drugih instrumenata osiguranja također nije značilo sigurnu naplatu, naročito u slučajevima u kojima dužnik nije imao stvarne imovine iz koje bi se u eventualnom kasnijem sudskom postupku vjerovnik mogao naplatiti. Čak ni ranije uredno poslovanje nije predstavljalo sigurnost naplate, budući su u nekim slučajevima kupci kupili manju količinu robe od prodavatelja kako bi stekli njegovo povjerenje, a zatim bi, po stečenom povjerenju, naručili veću količinu robe, koju na kraju ne bi platili. Počinitelj opravdano kalkulira da vjerovnik neće biti u mogućnosti naplatiti svoja potraživanja. Opravdanost njegovih uvjerenja proizlazi ponajprije iz dugotrajnosti sudskih postupaka, koji se za gospodarska kaznena djela vode u prosjeku nekoliko godina. Ukoliko počinitelj i bude pravomoćno osuđen, svakako može računati na to da se vjerovnik neće moći prisilno naplatiti sudskim putem, ponajprije zato što osuđenik neće imati imovine koja bi mu se na taj način mogla oduzeti.

3. ZAKLJUČAK

Iz ovih primjera vidimo da su oštećeni gospodarstvenici upravo stjecajem okolnosti loše gospodarske situacije u vrijeme tranzicije RH bili ekonomski primorani poslovat s rizikom koji je bio veći od onog uobičajenog rizika u sustavima u kojima je gospodarska situacija povoljnija, a pravni sustav uređen i funkcionalan. Vidimo i da su počinitelji gospodarskog kriminaliteta bili spremni iskoristiti takve egzogene čimbenike, koji su im olakšali počinjenje kaznenih djela. To predstavlja okolnost iz koje zaključujemo o prilagodljivosti počinitelja ovih kaznenih djela novonastaloj, u konkretnom slučaju gospodarskoj situaciji.

Zaključno možemo reći da je gospodarski oblik kriminaliteta promjenjivog karaktera, za razliku od ostalih oblika kriminaliteta. Na razvoj i promjenu gospodarskog kriminaliteta utječu brojni vanjski čimbenici, čiji je nastanak teško predvidiv s kriminološkog gledišta. Tako je na gospodarski kriminalitet posve neočekivano utjecala tranzicija Republike Hrvatske iz socijalističkog u kapitalistički gospodarski sustav te prateći proces pretvorbe i privatizacije. Te su promjene u razdoblju od gotovo tridesetak godina nakon njihova početka ostavile brojne posljedice. U tom smislu vodio se velik broj kaznenih postupaka za razne oblike gospodarskog kriminaliteta, od kojih su neki još uvijek u tijeku. Iako su razlozi koji su doveli do takvih gospodarskih kaznenih djela u današnje vrijeme u opadanju, možemo reći da su ostavili određeni trag u razvoju kriminologije jer su definirali kriminološki opis ne samo počinitelja već i oštećenika u tom specifičnom razdoblju.

LITERATURA

1. Arčabić, V., Korona kriza i što Hrvatska može naučiti iz dosadašnjih recesija, 28. tradicionalno savjetovanje Ekonomska politika Hrvatske u 2021. Hrvatska poslije pandemije, 2020, str. 21-58.
2. Bačić, F.; Pavlović, Š., Komentar Kaznenog zakona, 2004, Organizator.
3. Cini, V.; Drvenkar, N., Gospodarstvo Hrvatske – nastavni materijali, akademska 2016./2017. godina, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku.
4. Derenčinović, D.; Getoš, A.-M., Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2008.
5. Đurđević, Z., Pravna priroda, pravni okvir i svrha jamstva u kaznenom postupku: mogu li preživjeti odluku Ustavnog suda RH U-III-1451/2015 o ukidanju istražnog zatvora za gradonačelnika Grada Zagreba i vraćanju jamčevine njegova branitelja?, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 22, br. 1, 2015, str. 9-47.
6. Ferri, E.; Criminal Sociology, HardPress Publishing, 2010.
7. Goldgar, A., Tulipmania. Money, Honor, and Knowledge in the Dutch Golden Age, The University of Chicago Press, 2008.
8. Gregurek, M., Stupanj i učinci privatizacije u Hrvatskoj, Ekonomski pregled, vol. 52, br. 1-2, 2001, 155-188.

9. Haramija, P.; Njavro, Đ., Tranzicija i njezini rezultati – zašto tranzicija iz komunističkog u demokratski sustav tržišnog gospodarstva nije ostvarila očekivanja, *Obnovljeni život*, vol. 71, br. 4, 2016, str. 515-527.
10. Josipović, I., Zastara u predmetima ratnog profiterstva i kriminala u pretvorbi i privatizaciji i kontroverze nakon odluke Ustavnog suda u predmetu HYPO, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, vol. 25, br. 2, 2018, str. 197-259.
11. Juraić, Ž., *Proces privatizacije u Republici Hrvatskoj*, završni rad, Veleučilište u Karlovcu, 2018.
12. Katuša, I., *Obilježja i značenje malih i srednjih poduzeća za hrvatsko gospodarstvo*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, 2017.
13. Lučev, J.; Babić, Z., Tipovi kapitalizma, ekspanzija neoliberalizma i socijalni učinci u baltičkim zemljama, Sloveniji i Hrvatskoj: komparativni pristup, *Revija za socijalnu politiku*, vol. 20, br. 2, 2013, str. 1-19.
14. Mušetić, M., *Povijesni razvoj trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj*, završni rad, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, 2017.
15. Novoselec, P.; Novosel, D., Nezastarijevanje kaznenih djela ratnog profiterstva i kaznenih djela iz procesa pretvorbe i privatizacije, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 18, br. 2, 2011, str. 603-620.
16. Ott, K., 2002, *Neslužbeno gospodarstvo u Republici Hrvatskoj 1990–2000*, *Financijska teorija i praksa*, vol. 26, br. 1, 2002, str. 1-30.
17. Peračković, K., *Sociologija tranzicije: strukturalni, sociokulturni i neomodernizacijski pristup*, *Društvena istraživanja*, vol. 13, br. 3 (71), 2004, str. 487-504.
18. Roksandić Vidlička, S., *Prosecuting Serious Economic Crimes as International Crimes, A New Mandate for the ICC?*, Duncker & Humblot, Berlin, 2017.
19. Singer, M.; Kovčo Vukadin, I.; Cajner Mraović, I., *Kriminologija*, Globus, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 2002.
20. Stanković, N., *Kriminologija*, Evropski univerzitet Brčko Distrikt, 2017.
21. Twyman-Ghoshal, A., *Crimes of the Powerful: A Global Perspective*, u: Natarajan, M., *International and Transnational Crime and Justice*, Cambridge University Press, 2019, str. 355-360.
22. Veić, P., *Krivični zakon Republike Hrvatske*, *Obrazovni centar unutarnjih poslova MUP-a RH*, Fakultet kriminalističkih znanosti – Zagreb, 1993.
23. Županov, J., *Samoupravni socijalizam: konac jedne utopije*, *Politička misao*, vol. 26, br. 4, 1989, str. 21-36.

Summary

Leon Kovačić *

THE IMPACT OF THE TRANSITION ON THE CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF ECONOMIC CRIME IN THE REPUBLIC OF CROATIA

The paper explains the important aspects necessary for understanding the emergence of economic crime in the Republic of Croatia related to the transition from a socialist to a capitalist economy and the accompanying process of conversion and privatisation.

Some of the relevant theories in criminology are used to explain the basic characteristics of economic crimes and their perpetrators. It is precisely the exogenous features and factors which the Positivist school mentions that characterise not only the perpetrators of these crimes but also their victims. In relation to the perpetrator, these include features that boil down to the exploitation of both the transition and the process of conversion and privatisation for malicious purposes, as well as operating according to the phrase: “who messed up, messed up”. In relation to the victim, these characteristics include ignorance of the basic rules of business operations and their operations out of necessity.

After explaining the concept of transition and the process of conversion and privatisation, the paper explains the connection of the mentioned phenomena through individual characteristic court cases in order to prove the influence of the transition and the process of conversion on the mentioned exogenous characteristics.

In this way, an explanation is given on how the perpetrators of this type of crime were ready to use these exogenous factors in committing economic crimes. In doing so, they especially took advantage of the inexperience in business of their economic “partners”, i.e. victims. In addition, the perpetrators also took advantage of the emergency situations in which the victims found themselves, given the existing difficulties that prevailed in economic operations in the Republic of Croatia at that time.

The established reasons that led to such economic crimes left their mark in the development of criminology because they defined not only the criminological description of the perpetrator, but also the description of the victim in that specific period.

Keywords: causes of economic crime, characteristics of its perpetrators and victims, transition, process of transformation and privatisation in the Republic of Croatia

---

* Leon Kovačić, Judge at the County Court of Karlovac, Leon.Kovacic@zska.pravosudje.hr; ORCID iD: <http://orcid.org/0009-0007-5377-1326>